

TARIXIY SHAHAR MARKAZINI SHAHARSOZLIK LOYIHALASHDA BADIY-REJAVIY MASALALAR

NAJMIDDINOVA GULNORA OBIDJON QIZI,
IBRAGIMOV IQBOLJON ILHOMJON O'G'LI

Toshkent arxitektura – qurilish universiteti

Annotatsiya: Shahar atrofini o'zgartirish masalalari zamonaviy shaharsozlik va ijtimoiy talablarga asoslangan bo'lsa, kichik tarixiy shaharlar markazlarini rivojlantirishning zamonaviy sharoitida muammolar paydo bo'ladi. Bir tomondan, tarixiy ekologik qadriyatlarni saqlash, boshqa tomondan, zamonaviy qulaylik tushunchasiga mos keladigan yangi ekologik fazilatlarini egallash. Kichkina shaharning shahar muhitining muammolaridan biri bu rivojlanmagan, foydalanilmayotgan yoki tashlandiq joylarning mavjudligi.

Kalit so'zlar: tarixiy shahar markazi, shahar markazi, atrof-muhit, landshaft rejalashtirish, badiiy-rejaviy masalalar.

Аннотация: Если вопросы изменения пригородов базируются на современном градостроительстве и социальных требованиях, то проблемы возникают в современных условиях развития центров малых исторических городов. С одной стороны, сохранение исторических экологических ценностей, с другой – приобретение новых экологических качеств, соответствующих понятию современного комфорта. Одной из проблем городской среды малого города является наличие незастроенных, неиспользуемых или заброшенных территорий.

Ключевые слова: исторический центр города, центр города, окружающая среда, ландшафтное планирование, художественно-планировочные вопросы.

Abstract: If the issues of changing suburbs are based on modern urban planning and social requirements, then problems arise in the modern conditions of development of the centers of small historical cities. On the one hand, the preservation of historical environmental values, on the other, the acquisition of new environmental qualities that correspond to the concept of modern comfort. One of the problems of the urban environment of a small city is the presence of undeveloped, unused or abandoned areas.

Keywords: historical city center, city center, environment, landscape planning, artistic and planning issues.

Kirish. Bugungi kunda tarixiy shahar atrofini o'zgartirish va rekonstruksiya qilish masalalari eng so'nggi shaharsozlik va ko'pgina talablarni hisobga olgan holda dolzarb muammoga aylanmoqda. Tarixiy qadriyatlarni saqlash va zamonaviy qulaylik tushunchasiga mos keladigan yangi ekologik fazilatlarini egallash muammolari bo'lgan eski shaharlarni saqlab qolish muammolar ayniqsa dolzarbdir.

Insonlar kundalik hayot tarzini kechirib borarkan qulay shart-sharoitlarga bo'lgan talabi ham paydo bo'lib boradi. Yaxshi sharoitda yashab, ish faoliyat yuritish uchun shaharlarga intilishadi. Aholining shaharlarga intilib borishi, shaharlardagi qulayliklarga bo'lgan talablarni oshishiga olib keladi[1].

Ko'pgina shaharlarning (shu o'rinda bizning mamlakatimizda ham) shahar muhiti o'zining noqulayligi bilan ajralib turadi:

- inson ko'lamini buzish;
- ko'chalar va maydonlarning haqiqiy metrik va vizual - estetik xususiyatlari, ulardan funksional foydalanish va odam uchun qulay sharoitlar yaratish talablari o'rtasidagi tafovut;
- haddan tashqari to'yinganlik va tuzilmagan axborot va reklama elementlari;
- axborot va orientatsiya vositalarining yetishmasligi;
- yil va kunning turli vaqtlarida shaharda ochiq joylarni jihozlash va ishlatish bo'yicha noto'g'ri o'ylangan yechimlar;
- turli yoshdagi va odamlarning ijtimoiy guruhlar uchun atrof-muhitning yaxshi tashkil etilmaganligi;
- keksalar va nogironlar uchun asosiy qulayliklarning yetishmasligi[2].

Shahar muhiti ob'ektlarining zamonaviy qoniqarsiz ahvoli va jismoniy holati, ularning funksional tarkibining nomuvofiqligi, ayniqsa faol ekspluatatsiya qilingan tarixiy qimmatli shahar makonlarining fazoviy muhitini shakllantirish jarayonida faol professional aralashuvni talab qiladi.

Shahar atrofini loyihalashtirish tarixiy ravishda shakllangan shahar muhiti va zamonaviy hayot talablari o'rtasida vositachilik vazifasini o'taydi, uning dinamikasi tufayli ushbu hodisalar o'rtasidagi munosabatlar muammosini hal qiladi. Uning ta'rifi bugungi kunda maxsus badiiy va texnik yechimlar

yordamida me'morchilik va landshaft bilan birgalikda shaharsozlik yechimlari asosida shahar makonini to'ldirish elementlarini yaratish orqali fazoviy muhitni kompleks shakllanishi sifatida rivojlandi. Shahar dizayni nafaqat foyda va estetik fazilatlar, balki ishlash jarayoni nuqtai nazaridan ham atrof-muhit elementlarini shakllantirishni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, shahar dizaynining vazifalari shaharsozlikni ko'rib chiqish darajasiga qarab (shaharning me'moriy-landshaft komplekslaridan tortib ichki shahar joylariga qadar) shakllantiriladi[3].

Tarixiy binolarning fasadlarini qayta qurish va tiklash usullari. Hozirgi vaqtda tarixiy binolarning butunligini va atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirini buzmasdan, ularning eskirganligi yoki vazifasining o'zgarishi munosabati bilan tashqi jabhalarini qayta qurish va tiklashning dolzarb masalasi turibdi. Asrlar davomida qad rostlagan tarixiy binolar vaqt o'tishi bilan vayron bo'lib, asl qiyofasini yo'qotmoqda. O'zlarining mavjudligi davomida ular qayta tiklandi va o'zgaruvchan ijtimoiy munosabatlarning talablariga javob berib, o'zgacha bo'lgan ruhiyatini yo'qotdi. Madaniy merosning zamonaviy tendentsiyalari orasida tarixiy binoning asl qiyofasini saqlab qolish, uning atrof-muhit bilan aloqasi va shaharning ijtimoiy hayotidagi ahamiyatini oshirish bo'yicha tadbirlar mavjud. Asosiysi shundaki, bugungi kunda rekonstruksiya qilinayotgan binolar estetika va farovonlik darajasi yuqori bo'lsa, kelajak avlodlarga ham xizmat qiladi[4].

Me'moriy yodgorliklarning aksariyati, qoida tariqasida, shaharning madaniy va ishbilarmonlik hayoti markazlashgan hududda joylashgan. Loyihalashda tarixiy muhitning tuzilishi va ko'lamini saqlab qolish uchun plintus, zinapoyalar, kirish guruhlar, ranglarning uyg'unligiga alohida e'tibor berish kerak.

Zamonaviy sharoitda shahar rivojlanishi bilan uning yangi hududlar va funktsiyalarga bo'lgan ehtiyoji ortib bormoqda. Tarixiy shahar ko'pincha madaniy, biznes va savdo markazi bo'lganligi sababli, asosiy yuk unga tushadi. Asosiy vazifa - tarixiy binolarning yaxlitligini va eskisi bilan yangisining o'zaro ta'sirini saqlashdir[5].

Tarixiy shahar muhitida peyzajni rivojlantirish va landshaft elementlaridan foydalanish. Atrofdagi landshaft bilan uyg'unlashgan zamonaviy shahar muhitini shakllantirish, ayniqsa, landshaft me'moriy muhit bilan uzviy bog'liq bo'lgan kichik shaharda farovon hayot yaratish uchun muhim vazifadir. Shaharlarda landshaft shaharning ajralmas qismidir, uni o'rab oladi, shaharning tuzilishiga kirib boradi va uning tarixiy jihatlarini inobatga olgan holda o'ziga xos badiiy qiyofasini to'ldiradi.

Tarixiy shaharning shahar landshaft muammosini hal qilishda, uning yaxlitligini buzmasdan va shaharning tarixiy merosini asrab-avaylagan holda nozik tarzda yondashish zarur. Shahar tarkibidagi landshafti qulay muhitni shakllantirishning ajralmas elementiga aylanishi mumkin[6]. Shahar istiqbolining atrofdagi landshaft va atrof bilan vizual aloqalarini saqlab qolish zarur. Tarixiy shahar atrofidagi kesilgan hashamatli o'simliklarni chiqarib tashlash uchun ko'plab gulli tasviriy kompozitsiyalardan foydalanib, kichik joylarni favvoralar bilan bezatilishi mumkin. Katta maydonlarni vizual ravishda bo'lish va yumshatish, shaharning tarixiy ko'rinishini buzmasdan obodonlashtirish taklif etiladi.

Landshaft me'morchiligini madaniyat va tabiatning o'zaro ta'siri vositasi sifatida ko'rib chiqsak, shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, landshaft arxitekturalari odamlarning madaniy faoliyatining vositasidir va uning darajasi bevosita madaniyat darajasiga bog'liq. Shaharning tarixiy shahar muhitini o'zgartirishda landshaft dizayni elementlaridan yuqori sifatli yangilanish va tiklanish vositasi sifatida faol foydalanish kerak. Tarixiy va madaniy yodgorliklarni saqlash, shaharning izchil rivojlanishi va badiiy va ifodali joylarni yaratish atrof-muhit barqarorligiga hissa qo'shishi kerak.

Shahar makonini kichik me'moriy shakllar bilan to'ldirish. Shaharlardagi funksional uskunalarning yetishmasligi aniq. Kichik arxitekturaliy shakllar yordamida qulay sharoit yaratish bu butun shahar qiyofasini va kelajakda uning tarixiy qismini belgilashi mumkin. Obodonlashtirishning ajralmas qismi bo'lgan kichik me'moriy shakllar yordamida shahar atrof-muhitning fazoviy xususiyatlarining qulayligi va sifati muammosini hal qilish mumkin.

Kichik me'morchilik shakllar deganda, landshaft arxitekturalari ob'ektlarini arxitektura va rejalashtirishni tashkil etish uchun mo'ljallangan, tashrif buyuruvchilar uchun qulay dam olish, butun hududning landshaft va estetik boyishini yaratadigan, binolarning me'moriy ansamblining umumiy

tarkibini to'ldiruvchi inshootlar tushuniladi. Kichik arxitekturaviy shakllarning ba'zi elementlari utilitar funktsiyalarga ega emas va faqat badiiy va dekorativ maqsadlarga ega. Shahar makonida bo'lgan kichik me'morchilik shakllari atrofni hissiy, informatsion jihatdan odamni o'ylantiradi, estetik zavq keltiradi, farovonlikni oshiradi, atrof muhitni insonparvarlashtiradi, tez va qulay yo'nalish uchun zarur ma'lumotlarni olib boradi. Ular deyarli doimo insonning nuqtai nazarida bo'lib, uning estetik didining shakllanishiga ta'sir qiladi, shuning uchun ular ko'zga tashlanmaydigan va texnik jihatdan mukammal, egiluvchan va qulay, sodda va ifodali, shakli, rangi va to'qimalarining materiallari, yorug'ligi bilan chiroyli bo'lishi kerak, bardoshli va tejamkor, yaxshi nisbatlar bilan va odamning o'lchamiga mos kelishi kerak. Shahar uchun barqaror shakllar obodonlashtirishning eng maqbul ob'ekti bo'lishi mumkin, bu shahar aholisidan g'ururlanish, zamon talablari va shahar hayotining barqarorligini tarbiyalashga yordam beradi.

Xulosa. Shahar atrofini loyihalashning yangi ijodiy faoliyat yo'nalishi sifatida rivojlanishi shahar hayotining ma'lum iqtisodiy va ijtimoiy yutuqlari natijasi bo'ldi. Shaharda axborot hajmining ko'payishi va aloqa tarmog'ining kengayishi bilan uning tarkibining ahamiyati oshadi. Shahar dizayni (insonni yo'naltirishning turli xil vositalari, shahar yoritgichlari va jihozlari, ko'cha texnikasi va transportning texnik elementlari, kichik me'moriy shakllar va boshqalar), bu tarixiy ravishda belgilangan muvofiqlik masalalarini hal qilishda "vositachi" rolini o'ynaydi. Yashash muhiti zamonaviy hayot ehtiyojlariga, tez o'zgarish darajasi va atrof-muhitni tashkil etish tafsilotlarini qamrab olishi muhim. Shu sababli, shakllangan me'moriy muhiti va atrof-muhitning fazoviy parametrlari doirasiga endi mos kelmaydigan yangi funksional jarayonlar o'rtasidagi ziddiyatni hal qilish imkoniyatlari bir qancha ochib berildi.

Bundan tashqari, tashqi ko'rinishning yaxlitligini yo'qotmasdan atrof-muhit xususiyatlarini to'liq yoki qisman o'zgartirishning turli xil usullarini (shu jumladan kichik mablag'lar bilan; kichik moddiy investitsiyalar va ish haqi, oz vaqt ichida, ko'chma va hokazolarni) aniqlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I.bragimov//“Measures to eliminate landscape problems of the residential center”//” Innovative technologica methodical research journal. ISSN: 2776-0987 Volume 2, Issue 11, Nov., 2021” 79-84 page
2. Tajibayev J.X., Tajibayeva D.M., Najmiddinova G.O., Tarixiy shahar markazida atrofmuhiti dizayni. Vol. 1 No. 4 (2023): Zamonaviy fan va ta'lim yangiliklari xalqaro ilmiy jurnal, Published: 2023-10-16 / <https://academics.uz/index.php/zfty/article/view/2169>
3. Соловьев Ю.Б. Проблемы формирования и развития дизайна в условиях социалистического общества (художественно-творческий и социально-типологический аспекты): дисс. - М., 1982.
4. Архитектурно-художественная концепция внешнего облика улиц, магистралей и территорий города Москвы, выполненная в пилотном режиме (в части размещения информационных конструкций) [Электронный ресурс]: Студия Артемия Лебедева. – Москва, 2013. – режим доступа: <http://img.artlebedev.ru/everything/moscow/design-code/documents/mka-design-code-00-general-guides.pdf>
5. 10 Примеров успешного ребрендинга городов [Электронный ресурс]: Advertology наука о рекламе. – 2012 – режим доступа: <http://www.advertology.ru/article110534.htm>
6. Горохов В.А. Малые архитектурные формы / В.А Горохов // Ландшафтная архитектура и зеленое строительство [Электронный ресурс] – режим доступа <http://landscape.totalarch.com/node/26>